: 1825.

Radwańskiego Felixa, Senatora Delegowanego: Głos czytany w Izbie Prawodawczéj Sejmu Rptéj Krakowskiéj d. 19 grudnia 1825.

GŁOS
Delegowanego Senatora
RADWAŃSKIEGO

Czytany w Izbie Prawodawczey Seymu Rzeczy-Pospolitey Krakowskiey

Dnia Dziewiętnastego Grudnia.

r. 1825.

JAŚNIE WIELMOŻNI REPREZENTANCI!

Już to po raz trzeci Reprezentant z Gminy Krzeszowic daie się słyszyć w tey Izbie z wnioskami dalekiemi od porządku i sprzecznemi z dobrem powszechnem kraiu. W latach 1816 i 1817 doradzał naymocniey puścić w dzierżawę kopalnie i huty skarbowe za nikczemną cenę. Szczęściem że tey rady Senat nieusłuchał. Co sprawiło skutek iż coby był miał skarb przez lat 8 z dzierżawy; to spodziewać się słusznie należy, że mieć może niebawnie trzy razy więcey w roku iednym.

Dzisiay z Gminy Krzeszowic iest doradzanem w mieysce porządnego prawa, *bezprawie*. Przystępuię do rozbioru ostatniego podania; chociażby mi poprzestać należało na odpowiedzi JW. Hr. Potockiemu, który ledwie nie wyłącznie będąc właścicielem wielu kopalń i hut w powołaney Gminie ograniczył swe wątpliwości względem nieiakiey tylko części proiektu prawa Górniczego

Trzy główne zasady do dobroci prawa to iest:

1. Że zmierzać powinno do dobra powszechnego nie obciążaiąc szczególnych członków Towarzystwa, tem mniey bydź szkodliwem wszystkim.

2. Wykład mieszczących się w niem postanowień, ma bydź iasny, wyrazy zrozumiałe i do poięcia zastósowane.

3. Nie ma się sprzeciwiać innym ustawom w tym kraiu istnieiącym, nie ma tylko naymniey zostawiać w wykonaniu arbitralności Urzędników.

Trzy te zasady podane iako główne przez JW. Reprezentanta z uszanowaniem przyymuię, czyli zaś niezgodny z niemi iest Proiekt obecny do prawa, lub przeciwnie, czyli całe iego dążenie iest do utrzymania ich w całości, raczycie sami JJWW. Reprezentanci osądzić.

Co do Pierwszego

Żeby JW. Reprezentant dowiódł chybianie pierwszey zasadzie tego proiektu, zaczyna od potrzeby zniesienia opłat umiarkowanych od korzyści niewątpliwych, a przeto poczyna od prywatnego interessu. — Przywodzi na poparcie, że Kontrola prowadząca do wykrycia tey korzyści daie powód do zepsucia przez ukrywanie się i podstępy w okazywaniu mnieyszey ilości wytworzonych produktów, a ztąd odstręcza mieszkańców od takowych przedsięwzięć.

Lepszą Senat miał opinią o właścicielach kopalń niżeli ią ma JW. Reprezentant o członkach Gminy iaką reprezentuie. Nie uważa Rząd tych przedsiębierców, tylko iako ludzi moralnych, którzy swym Urzędnikom winni tę samę moralność wpaiać, ieżeli sobie nie życzą wswych korzyściach bydź od nich uszkadzanemi.

Pisze daley. — *Że to proiektowane prawo istnieiące kopalnie do wstecznego działania zwróci, że włościanie iuż się wprawiaiący, utracą sposób zarobkowania.*

Dowiedzioną iest rzeczą że w ościennych kraiach, gdzie mniey daleko łagodne są górnicze prawa niżeli proiektowane, iak tylko iest konkurrencyia o iaki produkt wytwarzany, podwaia się i potraia usilność w pomnażaniu takowego, a kopalnie tam nigdzie wstecz nie idą i w nich część ludności poświęcona górniczemu lub hutniczemu powołaniu, ma zyski ciągłe tak dalece; że w każdey rodzinie iedna iey część wyłącznie trudni się górnictwem, druga rolnictwem. Kiedy u nas za pańskie chcielibyśmy górnicze roboty odbywać, a razem temi samemi rękami mieć w popędzie rolnicze gospodarstwo. Niech tylko każdy swego wyłącznie powołania pilnuie, będzie miał za co rolnik, oleiu, żelaza i podobnych Artykułów kupić i handel na tem nie straci.

Tak mała opłata daniny od surowych tylko płodów iaką Senat przedstawia i iak małey żaden kray skarbowi publicznemu prócz Francyi nieoddaie, nie tylko nie może wstecz cofnąć popędu kopalń, ale owszem wznieść ie potrafi; kiedy w całych Państwach Austryiackich, Pruskich i Saskich, nie mówiąc o innych w ostatnich lat kilkudziesiąt do wysokiego doszły stopnia, chociaż tam 10 od 100 oddaią stosunkowey daniny.

Co do pozornego rachunku w piśmie JW. Reprezentanta, ktoby chciał na nim poprzestać znalazłby wnioski pozorne, wchodząc iednak w rzecz ściśle, przekona się o pozorach. Postępuię do innych iakoby wątpliwości. Możesz że bydź co wyraźnieyszego iak w Art: 36 słowa. *Winni właściciele płacić daninę stosunkową od wydobytego płodu, kiedy kopalnia iest w zysku.* — Cóż chcą te wyrazy ustawy? Oto kiedy przychód z niey po zwrocie pierwiastkowych na zakład kapitałów z ich procentem, po odtrąceniu corocznem kosztów reprodukcyi zostaie summa do podziału między akcyionistów stowarzyszonych. Po takiem wyiaśnieniu, iakież rachmistrzostwo dowiedzie, że 5/100 podatku surowego są równe 8 lub 10 od sta.

Daley. Przyznaię, że ktoby chciał całą kopalnią sam przedsiębrać, rozumie się iednak że inną nie węgla lub galmanu n. p. iak ołowianki, rudy żelazney lub miedzianey i podobnych, a ztąd kosztowne huty, płoczki, tłuczki, kiraty i inne chciał budować, ciężkoby mu było obeyść się bez kapitału znacznego; ale zaradza i temu zwyczay przyięty w kraiach górniczych łączenia się w towarzystwa tak dalece, że każda kopalnia rozumie się bydź podzieloną na 128 tak zwanych kuxów czyli akcyy, i taki podział proiekt do ustawy przyymuie. W takim rzeczy stanie o kapitały odpowiadaiące zamożności osób chcących należyć do stowarzyszenia, nigdzie nie iest trudno kiedy i Cudzoziemscy kapitaliści mogą się do niego współubiegać. I dla tego to Art: 17 zastrzega wywiedzenie się przedsiębiercy z zamożności, żeby ani sobie, ani ztowarzyszonym zawodu nie robił, i wkrótce po rozpoczęciu robót górniczych nie ustał.

Chcę wierzyć że nasze kopalnie potrzebuią ieszcze zagranicznych ludzi do ich prowadzenia ale potrzebuią zdatnych, któż ich zdatność oceni, zapewne nieiakiś tam komitet złożony z osób z innych względów słusznych, które się iednak dopiero górnictwa swym kosztem i to praktycznego uczą, a może często ze stratą, ale władza nadzorcza, która z obowiązku winna przyyść w pomoc, dla nieobeznanych z rzeczą górniczą. Ona to rozpozna doskonałych od samochlubnych Urzędników. Zaufanie samo w Rządzie nie maiącym na celu, tylko dobro powszechne potrafi podobnym zawadom zaradzić.

Znayduie JW. Reprezentant za nadto liczny urząd górniczy. — Na 6 kopalń tylko i w stosunku bez porównania mniey iak teraz przynoszących, rząd Austryiacki a później rząd Xięstwa Warszawskiego dużo licznieyszy iak dzisiay zaprowadził urząd górniczy, w ten czas kiedy cały dozór Jnspektoratu rozciągał się na około Jaworzna ledwie na 1/4 mili wyiąwszy nayodlegleyszą hutę i kopalnie w Tęczynku i Lgocie. Dzisiay, gdy przedsiębierstwa prywatne a nawet roboty skarbowe o wiele kroć pomnożyły się, JW. Reprezentant chce odmawiać Senatowi właściwą iego attrybucyią, który w miarę uznaney potrzeby pomnożenia sług górniczych, musi ich przyymować.

Byłżeby tego zdania, gdyby właściciel małey wioski dokupiwszy do niey znaczne dobra m iące lasy i minerały, żeby obszedł się dawnym Ekonomem i karbowym w nowo przykupionych dobrach.

Bardzo się myli JW. Reprezentant wyrokuiąc stanowczo, że w naszey krainie ani złota ani srebra mieć nie możemy, wątpiłby może ieszcze o ołowiu soli lub słoney wodzie Niechay mi wolno będzie na śladach opartemu z mey strony twierdzić, iż wymienione płody, mianowicie rudy metalów znayduią się wszędzie, gdzie dawne roboty dla braku szrodków osuszenia z wód zbytecznych ustały, a sól lub słona woda równie dla podobieństwa gorzystości bliskich gór Wielickich i Bocheńskich, a nawet dla sąsiedztwa wody słoney w Sidzinie iest łatwą do wyśledzenia.

Niech mi daruie JW. Reprezentant, że nie mogę poiąć coby znaczył Komitet proponowany do dozoru z przedsiębierców nie znaiących rzeczy, z osób których roboty winny bydź

dozorowane; ten dziwotwór pewnieby zadziwił Rządy obce i dałby mniemać o niedołężności Senatu.

Równie doradzanie utrzymowania ksiąg górniczych z względu na sknerstwo pokazuie, że doradzaiący takowe nie ma wyobrażenia o ich naturze i chce nieładu.

Wątpi JW. Reprezentant o trwałości robót górniczych w naszym kraiu, inaczey mniemać mam prawo. Co się tyczy galmanu, aby tylko porządne postępowanie przewodniczyło iego wytwarzaniu, a chęć zysku nie wychodziła z granic, mógłby ieszcze ten minerał potrwać na długo. Należy iednak wyśledzać korzystnieysze i będące bardziey w krążeniu minerały a iakie tylko z wyrobów galmanowych dotąd wyłączano i przedawano na miareczki i kwarty. Te wydobyte z głębi i przetopione w hutach bądź w postaci ołowiu, bądź gleyty, przedawane na Cetnary odkryłyby i nowy dochód i nowe pokłady galmanu.

Czyli przeto proiekt do ustawy w względzie pierwszey Zasady podaney nie dąży przez zaprowadzenie szrodków dla pomocy właścicielów kopalń do ich dobra a razem do powszechnego, niechay pełna światła Izba Reprezentacyyna osądzi.

Do Drugiey Zasady.

Mniema JW. Reprezentant że proiekt do ustawy zamyka wyrazy iemu nieznane, a razem wyznaie, *że nie będąc tak dalece oswoionym w czynnościach kopalnianych trudno iest sobie takie wyobrazić.* To ostatnie wyrzeczenie iawne i niewinne a przeto szczere wyznanie, powinnoby mnie uwolnić od odpowiedzi na wątpliwość. Atoli nadmienię, że żadne prawo nie obowięzuie do przyłączania słowników. Nie wiadomi łatwo poymą znaczenie wyrazów pytaiąc się znawców. Prawo przecięż nie może bydź pisane w moc Art: 20 Konstytucyi tylko po Polsku. Zarzut powyższy i ztąd iest niesłusznym; że każdy mieszkaniec Olkusza zna te wyrazy przez podania od sześciu Wieków. Przyznaię się iednak że wyrazu *Chodzicha* w wniosku JW. Reprezentanta, nikt zapewne nie wyłoży znaczenia. Wątpliwość iaką sobie JW. Reprezentant czyni w Art: 14 rozwiąże przeczytawszy Art: 13.

Wątpi iakby sobie miał wytłómaczyć Art: 21 gdzie obowiązki przyięte przez Akt koncessyi przez właściciela kopalni, maią stanowić dług dla właściciela powierzchni, otóż odpowiadam, że ten rozumie się albo iako czyńsz za iey zepsucie stósowny do kapitału za iey wartość, albo iak dług całkowity za nię. Jakżeby inaczey wątpiącemu można to wyłożyć, tylko że Dziedzic ziemi ustępuiący właścicielowi kopalni część pewną, albo za nią iest zupełnie zaspokoionym, a wtedy część ustąpioney powierzchni musi bydź odtrącona z całey wartości hipoteczney powierzchni, albo kiedy Dziedzic kontentuie się czyńszem, czyńsz tylko za odstąpioną ziemię należy do stanu czynnego w hipotece Dziedzica. Nie mniey kiedy należytość za grunt wzięty dla kopalń iest długiem całkowitym, iest ieszcze należącym do stanu czynnego właściciela powierzchni i tym sposobem wynadgradza iey ubysz długiem pewną hipoteką zabezpieczonym.

Jeżeli ieszcze iest iaka wątpliwość o rękoimią ze stony Właściciela kopalni, na rzecz Dziedzica powierzchni, tedy ta ustanie, skoro sam Właściciel ieżeliby niechciał gotowego

Kapitału, za zepsutą ziemię na pewności sobie daney przez iey nabywcę dla kopalni poprzestanie. *Może* iednak w *Duchu projektu* do Ustawy zażądać wynadgrodzenia w gotowiznie, ktòra wypłacona tem samem zmnieyszy stan czynny powierzchni.

Co do Art: 22 Między Hipoteką Kopalni czy wyczerpaney, czy nie, a hipoteką powierzchni iest niewątpliwie ta różnica, że powierzchnia iest iuż zapłaconą, lub iey zapłacenie zabezpieczone iak wyżey. Kopalnia ieżeli nie wyczerpana, tedy z korzyści wypłaca kredytowane kapitały, ieżeli wyczerpana a Wierzyciele nie pilnowali się w odebraniu kapitałów i nie poszukiwali powròcenia ich sobie drogą prawa, sami sobie winni swą opieszałość, iak ią należy przypisać Wierzycielom Dziedzicòw dòbr, gdyby nie zważaiąc na poprzednio hipotekowane długi przenoszące Wartość dòbr pożyczali na nie pieniędzy.

Co do Zasady ocenienia własności Kopalni ta iest w złożonych pierwiastkowych na iey popęd Kapitałach i dalszych dopłatach, a gdy kopalnia w Zysku tedy na Minerałach w niey ieszcze ukrytych i na budowach tak podziemnych iak podniebnych.

Ocenienie zamożności należy do Nadzoru z wielu względów a ta miarkuie się, wielkością przedsięwzięcia tak co się tyczy budów podziemnych iak podniebnych, możnością, wynadgrodzenia Dziedzica, gdyby się nie chciał trudnić wytworem Kopalni, niemniey powierzchni iakąby zepsuł przedsiębierca, możnością mienia opałowego Materyału dla hut i zakupienia materyałów do budowy, tak podziemney iak podniebney. Jeżeliby zaś bądź sam bądź z przybranem towarzystwem niebył w stanie wytwarzać kopalni, uważany iako nie zamożny nie uzyska koncessyi.

Myli się JW. Reprezentant gdy twierdzi, " że w artykule 47 opłata stała iest rachowaną po Złotemu od morga, bo ten Artykuł mòwi wyraźnie; że od Miary Górniczey, trzymaiącey prętów Chełmińskich 2250 [] kiedy Mórg takiż, trzyma tylko prętòw 300. Miara przeto zamyka morgòw 7 1/2 Chełmińskich.

W całym świecie kto komu przysługę rzetelną a razem korzystną czyni, winien bydź od usłużonego w miarę łożonych kosztów wynadgrodzonym. Ktòż winien że JW. Reprezentant nie ma wyobrażenia o sztołach iako iedynych szrodkach uwolnienia kopalń od wòd złego powietrza, odsyłam go więc do praw wszystkich kopalnianych kraiów, a naybliżey do sąsiedniego z nami Szląska. Tam się w każdey kopalni o tem wszystkiem dowie co mu się; zdaie wątpliwem, wreszcie niechay przeczyta ościenne Ustawy górnicze, dzieła uczące budownictwa podziemnego mianowicie pełnego zasług w Rządzie Austryiackim uczonego *[illegible]lius*, którego dzieło dla własney nauki przełożyłem na Oyczysty ięzyk, a natedy tysiące sobie innych wątpliwości łatwo rozwiąże.

Dowiodłem przeto *co do drugiego* że wykład postanowień w Projekcie iest iasnym, przyznaię iednak że dla tych którzy powołanie górnicze doskonale zgłębili.

Do Trzeciey Zasady.

Winienem JW. Reprezentantowi przypomnieć że dwie Ustawy tyczące się Kopalni są u nas dotąd obowięzuiące. *Naprzod*, Artykuł 552 Kodexu Cywilnego w słowach, " We-

„ wnątrz ziemi może (iey właściciel) robić wszelkie kopanie i budowle podług woli swo-
„ iey i ciągnąć ztąd pożytki, zachowuiąc ograniczenia wypływaiące z praw i przepisów
„ względem kopalni, równie iak z praw i przepisów policyi. „

Powtóre. Ustawa Maxymiliańska żadnym Dekretem Króla Jmci Saskiego nie odwołana i owszem za jego panowania w całości zachowana, i taka Senatowi przez Kommissyą Organizacyiną nad to Trybunałom do zachowania podana, i w Sądach używana.

Na tych dwóch Ustawach oparty Senat nad to na wyraźney Ustawie swego wewnętrznego urządzenia. — "Stan dotychczasowey Administracyi Kopaln i fabryk Krajowych bę-
„ dzie utrzymywanym w całey swey rościągłości, dopóki inaczey Senatowi niebędzie się po-
„ dobało roporządzić. „

Kodex Cywilny od Roku 1810 obowiązuiący w powołanym Artykule wspominaiąc nam o ograniczeniach wypływaiących z praw i przepisów względem kopalń równie iak z praw i przepisów Policyi, stanowczo wyrzeka że są lub bydź powinny prawa i przepisy w nim wymienione. — Xięztwo Warszawskie przyięło za swóy, Kodex Francuzki Cywilny, bez naymnieyszey zmiany; że zaś ten Kodex zastał istnieiącą Ustawę Maxymiliańską, ta więc służyła iako nieodwołana i owszem zatwierdzona przez Panuiącego za Ustawę obowiązuiącą, która i dotąd obowięzuie. Wypełniała ona i wypełniać powinna aż do nowey, Ustawy, to wszystko przeciw czemu JW. Reprezentant wyliczył szereg wątpliwości i zarzutów Urzędom o spodziewaną arbitralność.

Attrybucya Senatu, iako Władzy Wykonawczey w moc Artykułu IV Konstytucyi iest administrować to wszystko, cokolwiek Mu do wykonania zostawiono, a to w całey rościągłości, pókiby mu się inaczey niepodobało.

Dla tego zaś, żeby uniknąć pozoru nawet wszelkiey arbitralności, znalazłszy Ustawę dotychczas obowięzuiącą z wielu miar uciążliwą, rozważywszy Ustawę górniczą mniey uprzykrzaiącą Francuzką, i tę ieszcze o ile można złagodziwszy, dalekim będąc od chęci pomnażania Skarbu nad miarę i potrzebę, postanowił Senat przedstawić Reprezentancyi pełen umiarkowania projekt do tyle razy wspomnioney Ustawy górniczey.

Że zaś do udziału Senatu wyłącznie należy urządzić Policyą w kopalniach, a ztąd i między Urzędnikami i robotnikami przy górnictwie i hutach wszelkie stósunki ułatwić, byłoby zbytecznem odpowiadać na drobne zarzuty iakie się podobało JW. Reprezentantowi na dwóch ostatnich kartach poczynić, kiedy miał czas całoroczny do wybierania cząstkowo, co mu się niezdawało.

Daruy Jaśnie Wielmożny Reprezentancie żem Mu może nie podług życzenia Jego odpowiedział, winienem to był iednak uczynić, kiedyś pismo dosyć obszerne wziął pod twoie imię, wszelako kiedy w niem czytam, że takowe przyiąłeś iako Uwagi nad Projektem do Ustawy, podane z Gminy Krzeszowic, gdy niewiem przez kogo, winienem był tobie wprost odpowiedzieć.

Nie wiem mówię przez kogo z boku, bo nie znam w całey Gminie tylko dwóch Wła-

ścicielów Kopalń. Jeden tenże sam Właściciel Państwa, Kopalń i Hut podał odrębnie swój głos pełen umiarkowania, tchnący z wielu miar porządkiem, drugi Gwarek kopalni, który nieszczęściem źle się ze swoią zamożnością obliczył. Musiały przeto podane uwagi bydź przez Osobę niechętną porządkowi i lubiącą krytykę, a nie przez Właściciela kopalni.

Cokolwiek zaś zastósowałem w mym głosie do Ciebie JW. Reprezentancie, zechciey odstósować do Osoby która Ci tak obszerne pismo poddała.

PRZEŚWIETNA IZBO REPREZENTANCYINA!

Racz rozważyć i Proiekt do Ustawy Górniczey i Uwagi nad nim poczynione; a razem i moie iak mniemam ugruntowane odpowiedzi, racz za iednym zawodem rozważyć umiarkowanie, iakie zachował Senat w pogodzeniu praw Właściciela ziemi, w ścieśnianiu utrudniaiącem tych, którzyby bez dostatecznych szrodków chcieli górnicze roboty przedsiębrać: Właścicielom, bydź próżno natrętnemi. Racz zaufać że Rząd, mogąc podług istnieiącey ustawy działać nie tak łagodnie, sam do Ciebie przychodzi ze szrodkami łagodnemi. Senat złożony po większey części z członków ktoryméś Twe zaufanie darowała, nie może nic arbitralnego przedsiębrać, wszakże i teraz podaie projekt sam do usunienia arbitralności.

Jeżeli zaś to co we wszystkich Krajach iest zastósowane do Rządu w przedmiotach Administracyinych, aby stanowczo wyrzekał, nie może mu bydź przeczone, bądźcie pewni JJWW. Reprezentanci że skład Osób w Senacie nieruchomości maiących, nic nie dopuści coby w rzeczy tak delikatney iak cudza własność było bezbaczne.

Danina umiarkowana, danina, która aby tylko wystarczała na nieuchronne utrzymowanie Osób istotnie do popędu pomyślnego Kopalń i Hut w Okręgu potrzebnych, mogąca się pobierać podług układu z Rządem, tak iżby nie wymagała Kontroli, nie może bydź tey natury, aby kiedy się ma odbierać w tedy gdy kopalnia iest w zysku, tak daleko była odmawiana od mogących ią oddawać, iżby ią zupełnie zaprzeczali.

Dostoyni Posłańcy Narodu! Mniemam że radząc o dobru publicznem zostawiliście w domach osobiste lub stronne mniemania, rozumiem że baczni na stan mieszkańców naymaiętnieyszych i nayuboższych, ktorzy czy to z Dziedzictw ziemskich czy z własności mieyskich, mianowicie w Krakowie, gdzie mimo przeciążenia cierpliwie znoszą publiczne ciężary, baczni że Duchowni poczwórną w porównaniu pierwotny opłacaią ofiarę, że Włościanie prócz dymowego zastósowanego do rozległości ról, ponoszą nieiednych szarwarkow ciężary; przykładaią się pracą do budowl Szkółek, kościołów, cmentarzów, Wóytowskich Kancellaryi i podobnych, baczni nakoniec że każda klassa przemysłowa lub służby publiczney opłaca Osobisto-Klassyczno-przemysłowy podatek, osądzicie za słuszne dawanie daniny stosunkowey po 5 od sta od Minerałów w naturze, kiedy kopalnia iest w zysku, czyż ona iest tak ważną iżby bez podeyrzenia o upór mogła bydź odmawianą?

Na koniec kiedy ta danina ma mieć osobne przeznaczenie, gdyby do tego doszła stopnia, żeby o wiele przenosiła potrzebę wydatku, bądźcie pewni, iż Senat, iak bywa po-

wolnym w dawaniu inicyatywy do znoszenia lub zniżania podatków, czego macie przykłady, tak nie omieszka przedstawić Wam potrzebę i do daniny stósunkowey zmnieyszenia.

W Krakowie dnia 16 Grudnia 1825 r.

Felix Radwański,

Delegowany z Senatu.